

RESURSU EFEKTĪVA IZMANTOŠANA UN APRITES EKONOMIKA

Gan iepriekšējie, gan pašreizējie resursu izmantošanas modeļi ir radījuši augstu piesārņojuma līmeni, vides degradāciju un dabas resursu noplicināšanos. ES atkritumu politika tradicionāli ir bijusi vērsta uz vides ziņā ilgtspējīgu atkritumu apsaimniekošanu. Ar [ceļvedi par resursu efektīvu izmantošanu Eiropā](#) un [aprites ekonomikas tiesību aktu paketi](#) tika likti pamati centieniem līdz 2050. gadam ES ekonomiku pārveidot par ilgtspējīgu ekonomiku. Eiropas zaļajam kursam pakārtotais aprites ekonomikas rīcības plāns paredz uz nākotni orientētu programmu, kuras mērķis ir Eiropas Savienību padarīt tīrāku un konkurētspējīgāku.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 191.–193. pants.

MĒRĶI UN SASNIEGUMI

Visu ražojumu pamatā ir dabas resursi. Eiropas Savienības ekonomika ir ļoti atkarīga no dabas resursiem. Ja saglabāsies pašreizējie ražošanas un patēriņa apmēri, turpināsies vides degradācija un dabas resursu noplicināšana, kā arī atkritumu rašanās. Pašreizējie resursu izmantošanas apjomi ir tik lieli, ka tie apdraud nākamo paaudžu – un jaunattīstības valstu – iespējas saņemt taisnīgu daļu no nepietiekamajiem resursiem. Dabas resursu racionāla izmantošana bija viens no sākotnējiem vides jautājumiem, kas tika iekļauti pirmajos Eiropas līgumos.

A. Resursu efektīva izmantošana

2011. gada Ceļvedis par resursu efektīvu izmantošanu Eiropā bija daļa no stratēģijas "Eiropa 2020" pamatiniciatīvas par resursu efektīvu izmantošanu. Tas atbalstīja pāreju uz ilgtspējīgu izaugsmi ar resursefektīvu mazoglekļa ekonomiku un tajā tika galvenajos vilcienos aprakstītas līdz 2050. gadam veicamās strukturālās un tehnoloģiskās izmaiņas, tostarp līdz 2020. gadam sasniedzamie starpposma mērķi. Tajā ir ierosināti vairāki veidi, kā palielināt resursu produktivitāti un nošķirt ekonomisko izaugsmi no resursu izmantošanas un tās ietekmes uz vidi.

B. Atkritumu apsaimniekošana un novēršana

2008. gada [Atkritumu pamadirektīvas](#) mērķis bija reformēt un vienkāršot ES politiku, izvirzot jaunas pamatnostādnes un jaunus mērķus, kuru uzmanības centrā ir atkritumu rašanās novēršana. Atkritumu sūtījumu regulā ([\(EK\) Nr. 1013/2006](#)) ir paredzēti noteikumi saistībā ar atkritumu sūtīšanu ES teritorijā, kā arī starp ES un trešajām valstīm, ar konkrētu mērķi uzlabot vides aizsardzību. Tā attiecās praktiski uz visu veidu atkritumu pārvadājumiem (izņemot radioaktīvos materiālus) pa autoceļiem, dzelzceļu, jūru un gaisa telpu. [Regula \(ES\) Nr. 660/2014](#) ir pastiprinājusi spēkā esošajos tiesību aktos iekļautos pārbaužu noteikumus, paredzot stingrākas prasības valsts pārbaudēm un plānošanai.

C. Tiesību akti ražošanas un atkritumu plūsmu jomā

[Direktīvas 2000/53/EK](#) mērķis bija samazināt nolietotu transportlīdzekļu un to sastāvdaļu radītos atkritumus. Direktīva arī mudina transportlīdzekļu ražotājus un importētājus ierobežot bīstamu vielu izmantošanu, kā arī attīstīt pārstrādātu materiālu izmantošanu.

Kuģu pārstrādes regulas ([\(ES\) Nr. 1257/2013](#)) galvenais mērķis bija nepieļaut, samazināt, ierobežot un izskaust negadījumus, kaitējumus un citu negatīvu ietekmi uz cilvēka veselību un vidi, ko rada ES kuģu pārstrāde un apstrāde, jo īpaši lai nodrošinātu, ka šādas kuģu pārstrādes rezultātā radušies bīstamie atkritumi tiek apsaimniekoti videi drošā veidā.

Direktīvas 2002/96/EK, kas grozīta ar [Direktīvu 2012/19/ES](#), mērķis bija aizsargāt augsni, ūdeni un gaisu, nodrošinot elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumu (EEIA) labāku apglabāšanu mazākā apjomā. Direktīva 2002/95/EK, kas atcelta ar [Direktīvu 2011/65/ES](#), par dažu bīstamu vielu izmantošanas ierobežošanu elektriskās un elektroniskās iekārtās (BVI) tika pieņemta līdztekus EEIA direktīvai, un tās nolūks bija aizsargāt vidi un cilvēku veselību, ierobežojot svina, dzīvsudraba, kadmija, hroma un bromētu liesmu slāpētāju izmantošanu šādās iekārtās. Ir pierādījies, ka EEIA direktīvas un BVI direktīvas īstenošana dalībvalstīs norit ar grūtībām – savākta un pienācīgi apstrādāta tiek tikai viena trešdaļa elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumu.

[Direktīvas 2006/66/EK](#) par baterijām, akumulatoriem un bateriju un akumulatoru atkritumiem mērķis bija uzlabot atkritumu apsaimniekošanu un šādu priekšmetu sniegumu vides jomā, izstrādājot noteikumus par to savākšanu, pārstrādi, apstrādi un likvidēšanu. Direktīvā bija arī noteiktas robežvērtības dažu bīstamu vielu (jo īpaši dzīvsudraba un kadmija) saturam baterijās un akumulatoros. Saskaņā ar [Padomes Direktīvu 2013/59/Euratom](#) par radioaktīvajiem atkritumiem un vielām visās dalībvalstīs bija jāievieš obligāta prasība ziņot par darbībām, kas saistītas ar jonizējošā starojuma radīto apdraudējumu. Radioaktīvo atkritumu pārvadājumi ir reglamentēti ar [Padomes Regulu \(Euratom\) Nr. 1493/93](#) un [Padomes Direktīvu 2006/117/Euratom](#).

Iepakojuma un izlietotā iepakojuma direktīva ([Direktīva 94/62/EK](#)) attiecās uz jebkādu ES tirgū laisto iepakojumu, kā arī uz visu izlietoto iepakojumu neatkarīgi no tā, vai tas ir izlietots vai izmests ražošanas, tirdzniecības, biroja, veikala, māsaimniecības vai jebkādā citā līmenī. [Grozījumu direktīvā 2004/12/EK](#) ir noteikti kritēriji un precizēta "iekpojuma" definīcija. Turklāt ar [Direktīvu \(ES\) 2015/720](#) tika grozīta Direktīva 94/62/EK nolūkā samazināt plāno plastmasas iepirkumu maisiņu patēriņu, jo šie maisiņi var nenonākt atkritumu apsaimniekošanas sistēmā, bet uzkrāties vidē, jo īpaši jūras piedrazojuma veidā.

Direktīvas par ieguves rūpniecības atkritumu apsaimniekošanu (Ieguves rūpniecības atkritumu direktīva [2006/21/EK](#)) mērķis ir risināt milzīgo vides un veselības riska problēmu, kas saistīta ar ieguves rūpniecības pašreizējo un iepriekšējo atkritumu apjomu un radīto piesārņojumu.

D. Atkritumu apstrāde un likvidēšana

Pakāpeniski īstenojot Komunālo notekūdeņu attīrīšanas direktīvu ([91/271/EEK](#)), visās dalībvalstīs ir pieaudzis to notekūdeņu dūņu apjoms, kas ir jālikvidē. Atkritumu

poligonu direktīva ([1999/31/EK](#)) tika pieņemta, lai novērstu vai samazinātu atkritumu poligonu negatīvo ietekmi uz vidi, īpaši uz virszemes ūdeņiem, gruntsūdeni, augsni un gaisu, kā arī cilvēku veselību. Īstenošana joprojām nav apmierinoša, jo ne visi noteikumi ir transponēti visās dalībvalstīs, kā arī joprojām pastāv nelegālas izgāztuves.

[Direktīvā 2010/75/ES](#) par rūpnieciskajām emisijām ir paredzēti noteikumi par tāda piesārņojuma integrētu novēršanu un kontroli, ko rada rūpnieciskās darbības, tostarp noteikumi par atkritumu radīšanu un īpaši noteikumi par atkritumu incinerācijas un līdzincinerācijas stacijām.

E. 2018. gada aprites ekonomikas pakete

Komisija 2015. gada decembrī nāca klajā ar rīcības plānu par aprites ekonomiku, kā arī četriem tiesību aktu priekšlikumiem par grozījumiem šajos tiesību aktos: a) Atkritumu pamatdirektīvā, b) Atkritumu poligonu direktīvā, c) Iepakojuma un izlietotā iepakojuma direktīvā, d) Direktīvā par nolietotiem transportlīdzekļiem, Direktīvā par baterijām un akumulatoriem, un bateriju un akumulatoru atkritumiem un Direktīvā par elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumiem.

Četrās direktīvās ([\(ES\) 2018/849](#), [\(ES\) 2018/850](#), [\(ES\) 2018/851](#) un [\(ES\) 2018/852](#)), kuras pieņēma 2018. gada maijā, citstarp ir ietverti šādi galvenie elementi:

- kopējs ES mērķis līdz 2035. gadam panākt, ka tiek pārstrādāti 65 % sadzīves atkritumu (līdz 2025. gadam – 55 %, bet līdz 2030. gadam – 60 %);
- kopējs ES mērķis līdz 2030. gadam panākt, ka tiek pārstrādāti 70 % izlietoto iepakojumu;
- saistošs poligonu mērķis līdz 2035. gadam panākt, ka poligonus apglabā ne vairāk kā 10 % no sadzīves atkritumiem;
- aizliegums apglabāt poligonos sašķiroti savāktus atkritumus, prasība līdz 2023. gadam nodrošināt bioloģisko atkritumu dalīto savākšanu, bet līdz 2025. gadam – tekstilizstrādājumu un bīstamo atkritumu dalīto savākšanu no mājstāvēniecībām.

F. Plastmasa aprites ekonomikā

2018. gada 16. janvārī Komisija publicēja paziņojumu, kurā izklāstīta [stratēģija attiecībā uz plastmasu aprites ekonomikā](#). Šajā stratēģijā apzināti galvenie pārbaudījumi, tostarp zemie plastmasas atkritumu atkalizmantošanas un reciklēšanas rādītāji, ar plastmasas ražošanu un sadedzināšanu saistītās siltumnīcefekta gāzu emisijas un plastmasas atkritumu nonākšana okeānos. Komisija ierosina, ka visiem plastmasas iepakojumiem līdz 2030. gadam ir jābūt reciklējamiem vai atkalizmantojamiem. Lai virzītos uz šī mērķa sasniegšanu, stratēģijā ir ierosināts plašs pasākumu klāsts četrās jomās: 1) plastmasas reciklēšanas ekonomikas un kvalitātes uzlabošana, 2) plastmasas atkritumu un piesārņojuma mazināšana, 3) inovācijas un ieguldījumu piesaiste plastmasas vērtības veidošanas ķēdē, 4) globālās rīcības veicināšana.

Saistībā ar šo stratēģiju un reaģējot uz Komisijas 2018. gada 28. maija priekšlikumu, Padome un Parlaments vienojās samazināt plastmasas piesārņojumu, nosakot uz dažiem vienreizlietojamiem plastmasas produktiem attiecināmus jaunus un stingrus ierobežojumus ([Direktīva \(ES\) 2019/904](#)). Eiropas Savienībā ir aizliegti tādi produkti kā plastmasas galda piederumi, plastmasas šķīvji un salmiņi, no putu polistirola izgatavota

pārtikas un dzērienu tara, kā arī vates kociņi no plastmasas. Dalībvalstīm ir izvirzīts saistošs mērķis, kas paredz, ka no 2025. gada PET dzērienu pudeļu plastmasas sastāvā ir jābūt vismaz 25 % reciklētas plastmasas. Līdz 2030. gadam ir jāpanāk, ka vismaz 30 % no visu plastmasas pudeļu sastāva ir reciklēti materiāli.

G. Eiropas zaļajam kursam pakārtotais jaunais aprites ekonomikas rīcības plāns

[Jaunais aprites ekonomikas rīcības plāns](#) "Par tīrāku un konkurētspējīgāku Eiropu" tika publicēts 2020. gada 11. martā un ir viens no nozīmīgākajiem elementiem Eiropas zaļajā kursā – ES jaunajā ilgtspējīgas izaugsmes programmā. Tajā tika izsludinātas iniciatīvas, kas aptvēra jebkuru posmu ražojumu aprites ciklā un attiecās, piemēram, uz produktu izstrādi, aprites ekonomikas procesu veicināšanu un ilgtspējīga patēriņa veicināšanu un kuru mērķis bija nodrošināt, ka izlietotie resursi pēc iespējas ilgāk paliek aprītē ES ekonomikā. Konkrētāk ir pieņemti turpmāk minētie jaunie noteikumi.

2023. gada 12. jūlijā Eiropas Parlaments un Padome pieņēma jauno [Bateriju regulu](#). Ar to līdz minimumam tiks samazināta ietekme uz vidi, ko rada bateriju nozare, kura, mainoties sociālekonomiskajiem apstākļiem, un tehnoloģiju attīstības, jaunu tirgu un jaunu bateriju lietojuma veidu parādīšanās rezultātā piedzīvo ārkārtīgi strauju izaugsmi.

2021. gadā ES ieviesa [grozošus noteikumus](#) par plastmasas atkritumu sūtījumiem. Ņemot vērā no ES uz trešām valstīm nosūtīto atkritumu pieaugošo daudzumu un atsaucoties uz aprites ekonomikas rīcības plānā pausto aicinājumu turpināt cīņu pret nelikumīgiem atkritumu sūtījumiem, Komisija ierosināja [jaunu regulu par atkritumu sūtījumiem](#). Dalībvalstis tiek aicinātas nodrošināt, ka ES neeksportē savas ar atkritumiem saistītās problēmas uz trešām valstīm, un veicināt atkritumu sūtījumus atkalizmantošanai un reciklēšanai ES. Pēc šo noteikumu pieņemšanas Padomē paredzams, ka tiks ieviesta efektīvāka sistēma. Atkritumu sūtījumi uz ESAO valstīm tiks uzraudzīti, un tos varēs apturēt, ja galamērķa valstī tie radīs nopietnas vides problēmas. Atkritumu eksports uz valstīm, kas nav ESAO dalībvalstis, tiks aizliegts, izņemot vienīgi tad, ja šīs valstis spēs tos ilgtspējīgi apsaimniekot.

2022. gada 30. novembrī Komisija nāca klajā ar [priekšlikumu pārskatīt iepakojuma un izlietotā iepakojuma direktīvu](#). Tā mērķis ir līdz 2030. gadam nodrošināt, ka viss iepakojums ir atkalizmantojams vai reciklējams, risināt pārmērīga iepakojuma problēmu un samazināt iepakojuma atkritumu daudzumu. 2023. gada 17. novembrī Parlaments un Padome panāca [provizorisku vienošanos](#) par šo pārskatīšanu. Vienlaikus Komisija pieņēma arī [paziņojumu par politikas satvaru attiecībā uz biobāzētu, bioloģiski noārdāmu un kompostējamu plastmasu](#).

Eiropas tekstilizstrādājumu patēriņam ir ceturta (pēc pārtikas, mājokļiem un mobilitātes) lielākā ietekme uz vidi un klimata pārmaiņām. 2023. gada 30. martā Komisija [publicēja](#) ES Tekstilizstrādājumu ilgtspējas un aprītīguma stratēģiju. Šajā stratēģijā ir izklāstītas konkrētas darbības, kuru mērķis ir vēlākais līdz 2030. gadam nodrošināt, ka ES tirgū laistie tekstilizstrādājumi ir ilgtspējīgi un pārstrādājami, bez bīstamām vielām un ka to aprītē tiek ievēroti sociālo tiesību un vides apsvērumi. Savukārt 2023. gada jūlijā Komisija iesniedza [priekšlikumu](#) grozīt Atkritumu pamatdirektīvu, lai atbildību par visu tekstilizstrādājumu aprites ciklu nodotu ražotājiem un nepieļautu pārtikas izšķērdēšanu.

2023. gada jūlijā Komisija nāca klajā ar [priekšlikumu regulai, ar ko tiktu atcelta direktīva par nolietotiem transportlīdzekļiem](#). Šis tiesību akts ir vērienīgāks

nekā pašlaik spēkā esošā Direktīva 2000/53/EK, un tajā noteiktas aprītīguma prasības transportlīdzekļu konstrukcijai un ražošanai saistībā ar atkalizmantojamību, reciklējamību un atgūstamību.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlaments ir atkārtoti aicinājis izstrādāt jaunu programmu turpmākajai Eiropas izaugsmei, par pamatu ņemot resursu efektīvu izmantošanu, kas prasītu veikt dažas radikālas izmaiņas mūsu ražošanas un patērēšanas modeļos. Sekojot Komisijas stratēģijas attiecībā uz plastmasu aprites ekonomikā pieņemšanai 2018. gada janvārī, Parlaments [2018. gada septembrī pieņēma rezolūciju par šo stratēģiju](#), kurā tas cita starpā aicināja Komisiju ieviest minimālās reciklētā satura prasības specifiskos plastmasas produktos, ko laiž ES tirgū. Ar to tika aicināts izveidot patiesu reciklētas plastmasas vienoto tirgu, ierosināti pasākumi cīņai pret jūras piedrazojumu un pieprasīts līdz 2020. gadam panākt mikroplastmasas izmantošanas aizliegumu kosmētikas un tīrīšanas līdzekļu ražošanā.

Parlamenta [2020. gada 15. janvāra rezolūcijā par Eiropas zaļo kursu](#) ir aicināts izstrādāt jaunu un vērienīgu aprites ekonomikas rīcības plānu, ar mērķi samazināt ES ražošanas un patēriņa kopējo ietekmi uz vidi un resursiem, vienlaikus nodrošinot spēcīgus stimulus inovācijai, ilgtspējīgiem uzņēmumiem un klimatneitrālu un netoksisku aprites produktu tirgiem. Tajā ir uzsvērtā spēcīgā sinerģija starp klimata politiku un aprites ekonomiku un aicināts noteikt ES līmeņa mērķi attiecībā uz resursu efektīvu izmantošanu.

2023. gada 17. janvārī Parlaments pieņēma nostāju sarunām ar ES valdībām par [jaunu likumu, ar ko tiks pārskatītas ES procedūras un kontroles pasākumi attiecībā uz atkritumu sūtījumiem](#). Pārskatītā tiesību akta nolūks ir uzlabot vides un cilvēku veselības aizsardzību, vienlaikus pilnībā izmantojot iespējas, ko atkritumi sniedz ES mērķa – aprites ekonomikas un nulles piesārņojuma ekonomikas – sasniegšanā. Parlaments aicināja izveidot risku balstītu ES mērķmehānismu, kas palīdzētu ES valstīm, kuras veic inspekcijas, nepieļaut un atklāt nelikumīgus atkritumu sūtījumus.

Plašāka informācija par šo tematu atrodama Vides, sabiedrības veselības un pārtikas nekaitīguma komitejas [tīmekļa vietnē](#).

Georgios Amanatidis / Zuzanna Wala
04/2024